

**Eminescu și rădăcinile
ontologice ale
expansionismului rusesc – de
Theodor Codreanu**

Arcul de Triumf din fața Catedralei Nașterii Domnului din Chișinău, în februarie 1940. Foto: Margaret Bourke-White, LIFE

Theodor Codreanu

Eminescu a înțeles, înainte de verdictul Congresului de la Berlin (1/13 iulie 1878), că *dreptul* invocat de el, privitor la Basarabia, nu va avea câștig de cauză într-o Europă tot mai secularizată, nepregătită să abandoneze ea însăși grundurile semibarbariei, cu atât mai puțin să facă față celei asiatice. Nu-și mai rezervă nici o iluzie și caută semnele *genunii* care determină comportamentul Rusiei dincolo de spoiala unui pretins misionarism istoric. Le găsește începând cu articolul ***Tendențe de cucerire***, publicat la 7 aprilie 1878. Se prefigurează intuiții ale filosofiei lui Lucian Blaga din *Trilogia culturii*, configurate în teoria *matricei stilistice*. Obsesia alergării după „granițe naturale” la o seminție condamnată să nu le găsească i se prezintă ca un destin nefericit, deformatoare de inteligențe, în stare să trezească o nesfârșită compătimire: „*Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror mon[o]tonie are înrîurire asupra inteligenței omenesti, lipsind-o de mlădoșenie și dîndu-i instincte fanatice pentru idei de o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mîndriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undoiate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sînt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendințele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice care-și caută marginile naturale nu e nimic dedesubt decît pur și simplu*

neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicând ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru.”[1]

Această concentrată și pătrunzătoare caracterizare a jurnalistului de la „**Timpul**” este confirmată de întreaga istorie a expansiunilor rusești. Fondul genetic însuși, cercetat în ultima vreme[2], trimite nu la slavii propriu-ziși, prezenți mai degrabă în partea Rusiei Kievene, a fostului Mare Ducat Lituanian și Rus, a Poloniei și Ucrainei vestice, ci la Sfânta Rusie, Moscovia, moștenitoare a genofondului Hoardei de Aur (care a stăpînit vastul spațiu al viitorului imperiu timp de 300 de ani), dar și la fino-ugrici (marijcamii, nepsamii, mordvini), moșteniți și de finlandezi și de unguri. Falsa măreție, în fond anticreștină, despotică, se perpetuează pînă în zilele noastre și prin teorii de o grandoare fantasmagorică, în cîmpul științelor, ca istoria și etnologia. De mare răsunet în Federația Rusă putiniană se bucură istoricul, etnologul și antropologul Lev Nikolaievici Gumiliov (1912-1992), fiul Annei Ahmatova și al lui Nikolai Gumiliov, Lev devenind creatorul unei noi filosofii a istoriei, fundată pe „erupțiile biosferei” și orientată, polemic, împotriva lui Max Weber și Arnold Toynbee (*Etnogeneza și Biosfera*, 1978). În rîndurile unei mari părți a actualei intelighenții rusești, Gumiliov este cîtat ca unul dintre „cei mai mari gînditori ruși”, respectiv – doctrinarul oficial al *integrării euroasiatice* promovate de regimul lui Vladimir Putin, spre care aspiră și Republica Moldova sub președinția lui Igor Dodon, în contrapondere cu „decăzută” Europă Occidentală. Interesant că acest Gumiliov a fost reprimat de regimul sovietic, considerîndu-se ca aprîtinător *mulțimiităcute*, reprezentînd „libertatea secretă”. Simultan însă, se considera ca adevăratul discipol al lui Marx, convins că a creat filosofia *marxismului universal* prin

sinteza cu antiteza marxismului, cum era considerat *euroasianismul*, prin excelență antioccidental. Gumiliov pleacă de la ipoteza că, la nivelul biosferei, se produc „erupții energetice” de felul erupțiilor vulcanice, imposibil de prevăzut științific. El și-a pus întrebarea cum de e posibil ca, la un moment dat, o comunitate mică, precum cea mongolă, sălbatică, a „explodat” în secolul al XIII-lea, făurind un uriaș imperiu, sub aureola „Hoarda de Aur”. Îi vine în ajutor conceptul de *biosferă*, creat în secolul al XIX-lea de către austriacul Eduard Suess. În 1926, Vladimir Vernadsky observă că biosfera poate afecta planeta prin fenomenul încălzirii globale. De aici, Gumiliov a dedus că biosfera are oscilații energetice, energie pe care a „umanizat-o”, numind-o *passionarity*. Aceste oscilații energetice la nivel biosferic, aleatorii, creează grupări etnice care pot deveni *super-ethnos*, creînd, din prea-plinul lor energetic, civilizații și imperii, parcurgînd toate vîrstele naturale de la naștere pînă la fazele *inertțială* și *întunecată*, ultima însemnând dispariția. Este ceea ce el numește o *etnogeneză*. Fiecare vîrstă ar dura în jur de două-trei sute de ani, o civilizație dăinuind între 1500 și 2000 de ani. După cum Hegel și-a desfășurat dialectica *spiritului absolut* spre a ajunge la împlinirea în civilizația și filosofia germană, la fel Gumiliov țintește către fundarea glorioasă a expansiunii rusești ajunsă *super-ethnos*. Să fie vreo diferență de „*super-ethnos*-ul arian” al lui Hitler?

De-aici încolo urmează „splendidă” construcție a filosofiei istoriei rusești. Cu „Hoarda de Aur”, s-a născut un *super-ethnos*. Dacă s-ar fi restrîns doar la existența pe parcursul a 200-300 de ani, cît a dominat peste ruși Hoarda, teoria lui Gumiliov s-ar fi năruit. Așa că el o adecvează la *real* (și asta nu e glumă!), considerînd că *mongolismul* a fost doar începutul etnogenezei rusești (arheul etnic, în limbaj eminescian), vîrsta tinereții explozive. Altfel spus, Gumiliov confirmă, *avant la lettre*, ceea ce știa deja și Eminescu, anume că Rusia a răsărit din rasa turco-mongolă, prea puțin

„slavă”. Optează însă pentru o sinteză de tip hegelian, între elementul slav și cel mongol. Momentul crucial este încercarea Cruciadei catolice de a pătrunde în Țările Baltice, eveniment care, de-ar fi reușit, ar fi însemnat colonizarea Euroasiei și secerarea din fașă a *istoriei patriotice* a Rusiei viitoare. Ordinul Fraților Sword a pătruns în Lituania păgînă spre a o converti la catolicism. Bătălia decisivă s-a dat în 1236, la Siauliai, cînd prințul Alexander Nevski a cerut ajutorul mongolilor, aflați sub Batu Han, spulberîndu-i pe cruciații germani și germanofili. Batu Han nu numai că l-a salvat pe Alexander Nevski, dar l-a adoptat ca fiu, încît, argumentează Gumiliov, este o totală aberație istorică să se vorbească de perioada „jugului mongol” (ca în istoriografia oficială), fiindcă stăpînirea mongolă a însemnat desăvîrșirea etnogenezei rusești prin sinteza slavilor cu mongolii: a existat nu „jugul mongol”, ci doar „un schimb reciproc de servicii”, timp în care slavii „au fuzionat în mod voluntar cu Hoarda”, grație geniului lui Alexander Nevski, care „a devenit fiul adoptiv al lui Batu”, favorizînd o fericită „simbioză etnică”, împlinirea noului *super-ethnos* al Sfintei Rusii. Este ceea ce Gumiliov numește o *răsucire patriotică* a istoriei, coroborată cu pătrunderea spiritului creștin dinspre Palestina și Bizanț. Astfel s-a născut poporul rus prin explozia energiei biosferice mongole pe fond slav. Dacă trecerea la creștinism s-ar fi petrecut prin catolicism, Rusia ar fi trecut prin îmbătrînirea Occidentului. Acum are enormul avantaj de a fi mai tînără cu 500 de ani decît Occidentul intrat în faza *întunecării* ultime[3]. Altfel spus, în acest mod s-a pus temelia imperială a *celeia de a treia Rome*.

Deși uriașă ca întindere, comparativ cu Europa civilizată, Rusia e ca un Flămînzilă veșnic neostoit, mîncător de brazde de pămînt, fără șansa de a se îndestula vreodată și a-și găsi liniștea, lăsîndu-și vecinii în pacea lor: „Căci stă oare destoinicia unei nații în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care ea-l ocupă? / Mica Veneție era odată o putere mare europeană prin cultura ei intensivă, prin arte,

prin industrie, prin judecata sănătoasă a aristocrației ei. Dar toate aceste condiții de mărire erau câștigate prin muncă îndelungată, deprinderea și priceperea se moșteneau apoi din neam în neam, încît chiar astăzi ciceronii venețieni au păstrat mai mult gust în judecarea tablourilor decum au mulți profesori de estetică.” Eminescu găsește alte exemple în Olanda și în Belgia, avînd prilejul să le judece nu cu ajutorul simplistei balanțe, ci tot cu al cîntarului: „Un rol analog l-a avut Olanda în istorie, și astăzi încă sînt state mici care se bucură de-o înflorire eststraordinară; pe un pămînt de mică întindere se află mai multe averi decît în Rusia întreagă. Astfel sîntem aproape siguri că în cumpăna economică Rusia, cîtu-i de mare, trage mai ușor decît mica Belgie.”[4]

În spatele grandorii spațiale, Eminescu zărește *nimicul*: „*De aceea ni se pare că din nefericire rușii sînt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urît care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înlăuntrul lor. Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest **horror vacui**, în loc de a-l împlea prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrînită și enervată, coaptă pentru a cădea întreagă sub dominația rusească.*” Este exact ideologia antioccidentală promovată de Lev Gumiliov și de discipolul său Vladimir Putin. Eminescu vrea să remarce că între intelighenția rusească și clasa politică ori există o prăpastie, ori o regretabilă consimțire „ideologică”, nemaivorbind de abisul dintre acestea două și uriașa masă a iobăgimii.

Din nefericire, strălucita intelighenție din a doua jumătate a secolului al XIX-lea n-a reușit să europenizeze suficient Rusia, perioada sovietică fiind continuarea expansiunii deșertului sufletesc care a amenințat să se întindă peste toată Europa, resuscitînd, pentru România vechile rapturi din Basarabia și Bucovina. Eminescu atrage atenția Europei că nu este ferită de primejdia asiatică: „Europa le pare astăzi în starea în care era Bizanțul la aparițiunea un[ui] neam

asemenea mongolic, a turcilor. / În locul civilizației grece înflorit-au în Bizanț o cultură turcească? Deloc. Tocmai așa nu va înflori o cultură moscovită pe pământurile supuse rușilor, pentru că lipsește rădăcina subiectivă a unei asemenea culturi. În Rusia chiar miezul culturii e în Ingermanland și în cele trei provincii baltice, în mânele și capetele a poate două sute de mii de oameni de origine germană, pe când populațiile străvechi a acelor provincii, leții, livii, crevinii și cum [î]i mai cheamă, nu vor fi aflînd cu mult mai sus decum îi va fi găsit episcopul Albrecht la a[nul] 1200.” Poetul, așadar, nu mai cade în capcana mult învățatului Dimitrie Cantemir să considere țarismul un alt tip de imperiu decît cel otoman.

Mimarea Europei occidentale, începînd cu Petru I, n-a dus la o veritabilă aculturație, căci tendințele expansioniste s-au acutizat sub masca unui misionarism creștin: *„Astfel misiunea istorică de care se face atîta vorbă nu-i o misiune care-și are originea în afară, ea e rezultatul unui gol sufletesc, a unei barbarii spoite cu frac și mănuși, a unui deșert care, de-ar stăpîni pămîntul, tot nu s-ar umple. Cerul deasupra-l schimbi, nu sufletul, marea trecînd-o.”* Semnele deșertului sufletesc se arată în aceea că marea Rusie n-a dat, de timpuriu, un Rafael, un Beethoven, un Kant, încît *„tocmai lipsa unor asemenea spirite de adîncă înțelepciune și de un adînc sentiment pentru bunurile ce înnobilează omenirea este cauza acelui gol sufletesc care-și caută compensație în glorii sîngeroase și în cuceriri”*.

Mihai Eminescu, Chișinău

Statuia celui mai mare poet român, Mihai Eminescu, s'ar cuveni a fi ridicată, la Chișinău, în mijlocul Grădinii Publice. Avem un Pușchin — e timpul s'avem și un Eminescu.

Revista "Viața Basarabiei", Mai 1939, Nr. 5, Chișinău

Ridicarea unui bust lui Eminescu la Chișinău

Profesorimea din Chișinău, în ședința sa din 2 Noiembrie a. c., a hotărât să ridice un bust poetului Mihail Eminescu.	Bustul nemuritorului scriitor român va fi instalat în grădina publică, în locul statuii lui Pușchin, care va fi transportată la un muzeu.
---	---

Ziarul "Basarabia", 6 Noiembrie 1941

Profesorimea din Chișinău, în ședința sa din 2 noiembrie 1941 a hotărât să ridice un bust poetului Mihai Eminescu.

Bustul nemuritorului scriitor român va fi instalat în grădina publică, în locul bustului lui Pușkin, care va fi transportat la un muzeu.

Monument nerealizat înainte de invadarea hoardelor rusești în 1944.

Eminescu sugerează că nici gloriile rusești ale veacului său n-au ieșit din promiscuitatea semibarbariei, consimțind la expansiunea deșertului sufletesc al politicii oficiale. Deja în epocă românii erau scandalizați de comportamentul răsfățatului Alexandr Pușkin, care, primit cu ospitalitate în Basarabia, s-a dezis lamentabil de prestigiul de intelectual al *libertății*, fiind considerat de unii *un Byron rus*. Pușkin, care are și azi un bust în parcul gloriilor din Chișinău, nu-i mai scotea pe basarabeni din „țigani”, „proști”, orașul fiind pentru el o Sodomă etc. Delicatul Vasile Alecsandri a fost consternat de șovinismul pușkinian, dându-i o replică pe măsură:

Fiind mai negru ca țigani,

Ce-ai tot cerșit la noi cu anii?

Tu, cel primit cu dor de sus,

Nici bogdaproste nu ne-ai spus.

*Cu dar de pîine și de sare,
Cu vin din valea noastră mare
Te-am ospătat, dar tu în zori,
Rîzînd, te-ai scîrnăvit în flori.*

*Apoi prin codri de milenii
Ai tot umblat, rîzînd alene,
Ei, vezi, atunci pun mîna-n foc:
Tu n-ai fost cal arab, ci porc!*

Din păcate nici un geniu ca Dostoievski n-a reușit să iasă din prostituția ideologică a șovinismului rusesc. Prozatorul basarabean Ion Iachim scria dezamăgit în cartea citată: „Șovinismul este o strașnică maladie în măduva intelectualilor ruși, o iarbă rea ce-a slobozit rădăcini adînci în inimile lor. Cu excepția a cîtorva minți lucide (de exemplu filosoful Piotr Ceaadaev, scriitorul și filosoful Alexandr Herțen, care a susținut moral răscoala polonezilor de la 1863-1864, poetul și publicistul Nicolai Ogariov), oamenii de cultură ruși, ca și generalii ruși, ca și politicienii ruși, sînt bolnavi de febra cuceririlor pămînturilor străine, de asuprirea altor popoare.”[5]

Așa-zisa „ceștiune orientală”, confirmă Eminescu, nu-i pentru Rusia decît poftă de deșertificare și a popoarelor răsăritene: „De mult, dar mai cu seamă de o sută cincizeci de ani încoace, ținta cuceririlor rusești sînt țările răsăritene ale Europei. Nu mai vorbim de cuvîntul d-lui Aksakof, care vede întinzîndu-se panslavismul în miezul Europei, în țările coroanei habsburgice pînă la Marea Adriatică. C-un cuvînt în loc de-a

desfășura activitatea înlăuntru, ochii vecinului nostru sînt pironiți cu flămîngiune asupra Apusului, cercurile culte umplu golul sufletesc cu fantasmagoria unui imperiu care ar ajunge de la Sibir pînă sub zidurile Veneției și apoi mai departe... tot mai departe.”[6] Lăcomie care va trece intactă în visurile „revoluției mondiale” bolșevice, cum se va vedea. Chestiune de mistică mitologică, departe o orice creștinism, a prezis poetul, rușii făcînd, din mistica unui presupus testament al lui Petru cel Mare, o misiune istorică: „Și această misiune tainică o împlinesc apoi diplomații și baionetele. Existe testamentul lui Petru cel Mare sau nu existe, el există în capetele a mii de oameni cari dau tonul în Rusia. / Războiul a fost declarat Porții pentru a elibera pe creștini – în formă – în fond însă pentru a cuceri întreg Imperiul otoman într-un mod care să poată fi înghițit, mai de voie, mai de nevoie, de Europa. După Turcia urmează Imperiul habsburgic, după dînsul cine mai știe. Scopul fictiv al războiului și scopul adevărat sînt diametral opuse.”[7] De altfel, Rusia țarilor, chiar agonizînd a înlocuit rapid motivația misionară a creștinismului pravoslavnic cu ideologia marxist-leninistă a „revoluției mondiale”. Sînt dovezi clare că, după înfrîngerea Germaniei naziste, Stalin voia să pună stăpînire pe întreaga Europă. Și a ajuns, dejucîndu-i-se planurile, nu doar pînă în inima Imperiului Habsburgic, decedat, între timp, ci chiar pînă în cea a Germaniei. La 5 martie 1937, șeful Direcției politice a Armatei Roșii, Ian Homarnik, declarase: „*Armata Roșie va considera misiunea bolșevică îndeplinită atunci cînd vom stăpîni globul pămîntesc.*” De ce nu și universul întreg, cum zice, ironic, Eminescu? În cărțile sale, cum am mai amintit, Viktor Suvorov[8] arăta că Stalin nu a fost satisfăcut că pacea din 1945 nu i-a adus la picioare întreaga Europă, în pofida faptului că Franklin Delano Roosevelt fusese dispus să i-o ofere.

Este o eroare să se susțină că Rusia a importat doctrina comunismului de la Europa civilizată, chiar dacă acolo s-a cristalizat teoria marxistă, preluată însă pe calapod leninist

și stalinist. La 1878, Eminescu simte că stafia despotismului comunist vine chiar din „deșertul sufletesc” care bântuie spațiul slav. La 6 august, comentînd atentatul asupra generalului Mezenzov, șeful secțiunii a treia a înaltei poliții, Eminescu atrage atenția că generalul a fost, de fapt, victima tendințelor comuniste: **„În Rusia, comunismul are o mulțime de adepți, și unora dintr-aceștia pare a fi căzut jertfă și generalul Metzentzow.”**[9]

Dar profeții nu sînt niciodată ascultați. Iar întreaga lui strădanie de a deschide ochii măcar contemporanilor săi a eșuat. **O spune el însuși, la 9 august 1878:** „E o adevărată nenorocire de-a prevedea tot și de-a nu putea împiedica nimic. Tot ce s-a întîmplat în urmă am prevăzut și, încărcăți cu hulă și cu ocară din partea presei liberale, ne duceam păsul liniștiți, știind că vremea ne va da dreptate și cuprinși de durerea că, puși afară din cercul vieții publice, nu putem mișca nici degetul cel mic pentru a opri dezastrul.”[10] Așadar, Eminescu înțelege că în 1878 a fost pus afară din cercul vieții publice, punere în afară care se va desăvîrși la 28 iunie 1883!

Iar aceste dezvăluiri și previziuni ale lui Eminescu vor fi confirmate de cel mai important scriitor rus din secolul al XX-lea, Alexandr Soljenițîn. Marele disident vedea faptele într-un sens eminescian, confirmîndu-l pe S. E. Kryzanowski, o strălucită minte politică de la începutul secolului al XX-lea, care îl „plagia” parcă pe Eminescu: *„Rusia originară nu are rezerve și forțe culturale și morale pentru asimilarea tuturor periferiilor. Acest lucru istovește nucleul național rus.”* Soljenițîn aducea adevărul la zi, în 1990: *„Astăzi această previziune a lui Kryzanowski are semnificații înmiite: nu avem forțe pentru periferie, nici economice, nici sufletești. Nu avem suflu pentru a fi un **Imperiu!** – și nici nu ne trebuie, dărîma-s-ar de pe grumazul nostru! Imperiul ne strivește și ne suge puterile și ne grăbește pieirea. / Văd însă cu adîncă neliniște cum conștiința de sine a națiunii ruse, care ne*

trezește în multiplele ei destine, nu se poate nicidecum elibera de gândirea statului enorm, de înșelătoria imperiului; gândirea aceasta a preluat de la comuniști acel găunos «patriotism sovietic» și se mîndrește cu «marea putere statală sovietică», care în timpul măscăriciului de Ilici al II-lea n-a făcut decît să secătuiască ultima forță productivă a deceniilor trecute pentru înarmări nemărginite, nimănui necesare (acum distruse pe apucate), făcîndu-ne de rușine, prezentîndu-ne întregii planete ca pe niște cotropitori cruzi și lacomi – cînd în realitate genunchii noștri tremură și iacă-iacă ne prăbușim vlăguiți.»[11]

Soljenițin credea că toate nenorocirile Rusiei au început în 1917, odată cu abolirea monarhiei. Dar el nu s-a arătat simpatizant nici al imperialismului țarist și avea speranțe în înțelepciunea creștină a țarului Nicolae al II-lea, care ar fi putut stopa expansionismul rusesc pentru a da șansă înfloririi europene a Rusiei. El dădea exemplul Japoniei, care a ajuns o mare putere economică și culturală abia după ce a renunțat la veleitățile imperiale. Asemenea, Germania a ajuns prosperă abia după ce a trecut prin puterea *catharsis*-ului din 1945, purificîndu-se moral de spiritul războinic. La fel, după căderea comunismului, Rusia trebuia să condamne, ritualic, imperialismul sovietic și toate crimele și cuceririle armate. Referindu-se la Basarabia, Soljenițin considera că e dreptul ei să se unească cu România, dacă dorește. Asta o spunea înainte de războiul transnistrean din 1992. Dar nu revenea atunci Rusia la vechile ei apucături mînate de „deșertul sufletesc” despre care a făcut vorbire Eminescu?

Are astăzi Rusia lui Vladimir Putin forța spirituală de a asculta glasul ultimului ei mare profet, pe deplin europeanizat, dar tocmai de aceea și rus creștin adevărat? Nu are, din nefericire, iar toate analizele și prognozele eminesciene se văd reiterate de cartea, deja amintită, a unui grup de istorici și analiști politici germani, coordonați de Uwe Klußman și Dietmar Pieper, și intitulată sugestiv *Domnia*

țarilor. De la Ivan cel Groaznic la Vladimir Putin (2012), trad. din germană, la noi, în 2014[12]. Dacă Sfântul Imperiu Romano-German s-a vrut continuatorul Imperiului Roman de Apus, țarismul, care n-a izvorât din rădăcini proprii, a fost o contaminare mimetică, pe filieră germanică, după Bizanț, considerându-se o „a treia Romă”. *Ingermanlandul*, despre care vorbea Eminescu, este premisa de la care pleacă și coordonatorii amintitului volum, grefa istorică a germanismului pe slavism fiind vizibilă de la Ivan cel Groaznic pînă la Nicolae al II-lea, cu prelungiri pînă la Stalin și Vladimir Putin: „*Rusia țaristă nu a avut cu nici o altă țară legături atît de strînse cum a avut cu Germania. Ivan al IV-lea, poreclit de ruși «cel Sever», și mai cunoscut în Occident drept «Ivan cel Groaznic», îl numise pe germanul Heinrich von Staden organizator al serviciului său de securitate, «Opricinina». Două secole mai tîrziu, în vara lui 1762, o nemțoaică a urcat chiar pe tron ca țarină; fosta prințesă Sophie von Anhalt-Zerbst și-a luat, cu această ocazie, numele de Ecaterina a II-a și a devenit o conducătoare pe cît de venerată, pe atît de temută. Germanii au ocupat în Imperiul Rus poziții de funcționari superiori și șefi de servicii secrete, de miniștri de Externe și de cancelari ai țarilor. Ba mai mult, de la fiul Ecaterinei, Pavel I, admirator al Prusiei, și pînă la ultimul țar, Nicolae al II-lea, împărații ruși s-au căsătorit de preferință cu prințese germane.*”[13]

În pofida acestei masive inserții germane, Rusia a evoluat fără organicitatea din Imperiul German (962-1250). Politologul Alexander Rahr a surprins, între alții, imaginea țarismului ca formă fără fond, care nu i-a permis să fie un imperiu civilizator: „*Ecaterina a II-a a întruchipat aparent punctul culminant al influenței germane, care, începînd de la Petru cel Mare, s-a simțit în mod clar. Dacă privim mai cu atenție, ea nu mai era nemțoaică, devenise rusoaică pătrunsă de bizantinism.*”[14] Rahr se înșală: nici bizantinismul n-a fost asimilat organic, ca să devină „rusesc”, panslavismul

dovedindu-se tot o formă eșuată de imperiu. Bizanțul a fost în primul mileniu principala formă de civilizație și de cultură a lumii, în vremea când Europa occidentală nici nu exista, aceasta fiind, la rîndu-i, creația organică a tot ce-a fost mai bun în creștinism. Germanii adoptați de Petersburg și Moscova, observă același Alexander Rahr, „s-au dovedit adesea mai ruși decît rușii”[15].

În aceeași ecuație stranie intră și afinitățile dintre Stalin și Hitler, finalizate cu faimosul Pact Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), dar și cu invazia germană în Rusia, în Al Doilea Război Mondial. Tratatul Ribbentrop-Molotov se voia unul al „păcii”, de neagresiune, fiind, în realitate, unul de program imperial agresiv, urmat, între altele, de criminalul 28 iunie 1940, prin care Basarabia, Ținutul Herța și Bucovina nordică erau rupte, brutal, de la statul român. Se repeta, altfel spus, 28 mai 1812, extins și la alte teritorii românești, cu acută viclenie chiar și față de aliatul Hitler, căci în protocolul adițional nici nu se pomenea măcar de Herța și Bucovina. Cu alte cuvinte, Stalin cumula, acum, dintr-o lovitură, vânzările din 1775 și 1812, vizînd o Moldovă nu aflată la cheremul vechii Porți Otomane, ci la acela al unei „Porți” create chiar în sînul României Mari, prin dezmăț, corupție, afaceri de tipul Škoda[16], care doar mimau înzestrarea armatei, considerată, acum, incapabilă să apere pămînturile strămoșești, Consiliul de Coroană optînd să le cedeze fără luptă. Pînă și dezmățatul rege Carol al II-lea, vinovat de starea precară a armatei, a notat în urma Consiliului de Coroană de la 27 iunie 1940: „Consiliul are loc și am ieșit din el amărît și dezgustat, toți acei care făceau pe eroii la prînz s-au dezumflat. Numai 6 voturi, din cei 26 prezenți, am fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu.”

Afinitățile germanice ale „păturii superpuse” țariste aveau

rădăcini asiatice barbare, în pofida creștinării slavilor la 988, prin cneazul Vladimir al Kievului, o creștinare hibridă, „amestecînd practica administrativă mongolă cu ideologia de stat bizantină”[17]. Pecetea rasei mongolice asupra slavismului politic și cvasicreștin, la care se adaugă influențele bizantină și germanică neasimilate organic, a fost remarcată și de Eminescu. Caracteristica formelor fără fond, sublinia poetul român, stă în apariția *antitezelor monstruoase*. La 16 ianuarie 1547, Ivan cel Groaznic pune bazele imperiului, pe fundament aparent creștin, după model bizantin, faimoasa „A Treia Romă” de după căderea Împeriului Bizantin, la 1453. Domnia lui este plină de *antiteze monstruoase*. Se crede foarte credincios, dar la vîrsta de 15 ani începe cu executarea mai multor prinți, încarnînd o monarhie absolută. Din această postură, vrea să instituie o *justiție divină*, numită *pravda*, cuvînt care, la rușii pravoslavnici, înseamnă o codificare a justiției ca *adevăr*, pe urmele Mîntuitorului: *Eu sînt Calea, Adevărul și Viața*. Credințioșia lui pare a culmina în 1552, în urma victoriei de la Kazan, cînd este întîmpinat ca erou al poporului și cînd poruncise să se ridice cunoscuta Catedrală Vasile Blajenîi din Piața Roșie, terminată în 1554. Legenda spune că a poruncit ca arhitecții să fie orbiți spre a nu mai face o alta. Dar el împlinește „justiția”/*pravda* cu „Opricinina”, un soi de stat în stat, strămoașa KGB-ului și mai mult decît atît, cumulînd proprietățile lui vaste, opuse *zemșcinei*, cu proprietățile împărțite între boierii Dumei, restul uriaș al populației fiind iobagă. „Opricinina” a comis opresiuni barbare împotriva cărora s-a ridicat pînă și Biserica Ortodoxă, în frunte cu mitropolitul Filip II, care va fi sugrumat de o căpetenie a opricinicilor. După ce au fost asasinați vreo 4000 de oameni, *îngrozit* el însuși, Ivan cel Groaznic desființează „Opricinina”. Va muri la 18 martie 1584, la numai 53 de ani. Rușii îl venerază și astăzi. Stalin, la rîndu-i, se recunoștea în figura înaintașului, poruncind marelui regizor Sergei M. Eisenstein să facă un film monumental. În partea a doua, Eisenstein n-a rezistat ispitei de a spune adevărul, de

a face aluzii la satrapismul lui Stalin, prin cel al lui Ivan, această parte fiind, desigur, interzisă. O cu totul altă imagine a lui Ivan cel Groaznic va produce, în filmul *Țarul*, regizorul Pavel Lunghin (2008-2009): „El prezintă un ținut al groazei, plin de cadavre atârând de spînzurători, un imperiu sumbru, dominat de un despot psihopat.”[18] Finanțatorul Andrei Borodin, dar și primarul Moscovei, Iuri Lujkov, susținător al proiectului, și alți implicați vor lua calea exilului, „de teama securiștilor Kremlinului”, care, desigur, au interzis filmul sub domnia lui Putin.

Matricea țarismului ivanian este o constantă a imperiului „creștin” moscovit, avînd echivalent, în Occident, medievala Inchiziție, cea care a încălcat Tabla Legilor prin persecuții și condamnări la moarte, cu odioasa ardere pe rug. Împotriva iubirii hristice, inchizitorii „creștini” din Occident și din Imperiul Țarist au semănat moarte și groază care au dus la subminarea gravă a creștinismului, provocînd secularizarea Europei. În poemul dramatic *Andrei Mureșanu*, Eminescu arată grozăvia urii barbare, în antiteză cu iubirea creștină, transformată în condiție a istoriei:

Rău și ură

Dacă nu sînt, nu este istorie. *Sperjură,*

Invidios-avară, de sînge însetată

E omenirea-ntreagă – o rasă blăstămată,

Făcută numai bine spre-a domina pămîntul,

Căci răutății numai îi datorește-avîntul

Ce l-a luat pe scara ființelor naturii,

Cine-a văzut vreodată popor de oameni buni

*Să fie mare? Dacă e rău, e egoist,
Vrea toate pentru sine, nimica pentru alții;
Dacă trăiește bine, dar fără ca să lase
Ca și-alții să trăiască – e mare. Când un popol
Începe a fi nobil și generos în cuget,
Atunci a lui cădere și moarte sînt aproape,
Căci numai răul are puterea de-a trăi.*

Eroul lui Eminescu vizează atît barbaria „creștină” maghiară exercitată împotriva românilor ardeleni, în Imperiul Austro-Ungar, cît și condiția Basarabiei în raport cu țarismul lacom după „frontiere naturale”, sub blazonul justiției „onoarei”, încifrată pompos în conceptul *pravda*, trecut intact, după 1917, în „Pravda” sovietică, înființată de Lenin încă din 1912, la Petersburg, transformat de țarul Nicolae al II-lea în Petrograd. Mureșanu pare să condamne omenia creștină (care îndeamnă la a nu răspunde la violență cu violență) a poporului său în fața barbarilor, dar știe, în același timp, să surprindă *diferența ontologică* dintre creștinism și fațada lui de formă fără fond. O conturează, în chip impresionant, deși prea puțin remarcat pînă acum, și Ion Druță (chiar în pofida alegerii sale de a trăi la Moscova), în romanul *Biserica albă*[19]. Este vorba de creștinismul celor două Ecaterine: cea Mică și „caraghioasă”, din Basarabia, și cea Mare, din imperiu, scăldată în aur și glorie. Sînt puse în balanță, deopotrivă, cele două Biserici: cea Albă, sărmană, de pe malurile Nistrului (consonantă cu cea de la Neamț, unde se ruga sihastrul Paisie Velicicovschi, descoperitorul Filocaliei și isihasmului, odată „românizat”), și cea Neagră (în adîncuri), maiestoasă, la suprafață, din inima Petersburgului și a Moscovei, întruchipată de campionii „creștini” Ecaterina

cea Mare și Potiomkin, „fire brutală, aproape sălbatică”[20], încît fusese poreclit „cneazul Beznei”. Sub aripa lor „creștină” gema *ciornîi narod* („neamul negru”), răsculat la îndemnul lui Emilian Pugaciov. Despre un astfel de creștinism al grandorii, culminat în faimosul mistic Rasputin, de la curtea ultimului țar, francezul Astolphe de Custine, spunea văzînd Catedrala Vasili Blajenîi, „sprijinitoarea” zidurilor sumbre al Kremlinului: „țara în care o astfel de clădire se numește Casa Domnului nu este Europa, ci India, Persia, China, iar oamenii care se roagă Domnului în această chisea nu pot fi creștini.”[21] Basarabia luată cu japca antihristică și mutilată sufletește stă mărturie. La fel s-au purtat țarii cu alte popoare subjugate. Scriitoarea georgiană Naira Gelashwili cita dintr-o scrisoare a guvernului rus către comandantul de armată Eduard von Tottleben: „Trupul trebuie să fie georgian, sufletul însă, rus.” Firește, cum e astăzi președintele Republicii Moldova, Igor Dodon: *trup de român, dar suflet rusec*. Este o formă diavolească de *conștiință sfîșiată* sau de schizofrenie etnică[22]. Fenomenul s-a insinuat chiar și în sînul Bisericii din Basarabia prin măsuri politice, cu efecte de lungă durată, ținta principală fiind deznaționalizarea moldovenilor și asimilarea lor lingvistică și religioasă, violîndu-se grav canonul rezultat din Duminica Cincizecimii, acela al dreptului fiecărui popor de a asculta Cuvîntul lui Dumnezeu în propria limbă. Limba, spiritualitatea și cultura fiind datele fundamentale pentru specificul unei națiuni, acestea s-a încercat să fie deturnate din matca lor pentru *devenirea nonromânească* a basarabenilor.

Rușii au gîndit cu mult înainte de Pacea de la București că trebuie început cu spiritualitatea creștină, considerînd că ortodoxia, fiind punctul comun dintre Țările Române și Rusia, de aici trebuie început pentru strategia rusificării. Au crezut că nu există misiune mai ușoară, dat fiind că Biserica e Una, trup al lui Hristos. Numai că de îndată ce transformi instituția bisericii în instrument politic aceasta intră în zona tenebroasă a *ereziei*, pe care adevărata Biserică a lui

Hristos o respinge, căci nu poate fi ruptă de dogma Sfintei Treimi, cu paradoxul ei de neînțelese prin care trupul hristic e totuna cu Tatăl și Sfântul Duh, iubirea creștină însemnând implicit a respecta diversitatea de limbă, ethnos, cultură, credință, aceasta din urmă unificându-le pe toate, la modul hristocentric. Ceea ce au încercat politicienii și ierarhii ruși cu populația din Basarabia contravenea brutal canoanelor Bisericii, încât bătălia rusificării s-a dat între ortodoxismul eretic pravoslavnic (fundamentalist) și Biserica lui Hristos în care trăiau românii basarabeni.

Autoritățile țariste au crezut însă că Dumnezeu poate fi înșelat și au recurs la vechea stratagemă păgînă a Calului Troian: trebuia găsit un ierarh român de prestigiu care să îplinească marea devenire nonromânească a românilor. Și s-au oprit la un ierarh autohton foarte înzestrat, originar din Bistrița, Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821)[23]. Începutul războiului ruso-turc, îl găsea pe acesta la Dubăsari, pensionat cu 3000 de ruble anual. La 27 martie 1808, primea ucazul împărațesc prin care era numit din nou membru al Sinodului, dar și exarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei, ca semn că războiul avea drept țintă înstăpînirea peste Principate. Numirea aparte a Basarabiei arăta limpede potențiala soluție de avarie în raport cu pretențiile față de Poartă. Din această clipă, Gavriil Bănulescu-Bodoni devine prizonierul *conștiinței sfîșiate* care se va înstăpîni, peste ani, în Basarabia. Ocupantul exploata la maximum vrednicia creștinească și sentimentele rusofile ale pensionarului de la Dubăsari. Preotul N.N. Topologeanu, de la Ocnele Mari (Vîlcea), într-o broșură din 1933, sesiza această ruptură între ierarhul merituos, pus în slujba Bisericii strămoșești, și „activitatea sa de rusificator”[24].

Încă înainte de a ajunge la Iași și la București, în 1808, nepoftitul exarh începe cu traducerea din rusește în românește a ecteniilor de rugăciuni pentru țar și familia lui. Cum mitropoliții Veniamin Costache (Moldova) și Dositei Filitti

(Țara Românească) s-au arătat consternați, Bănulescu-Bodoni a început o campanie *necreștinească* de denigrare a acestora, pornind morișca grupurilor de boieri rusofili și împărțind Principatele în două tabere ostile. Tensiunea și murdăria atacurilor a atins un asemenea grad, încît Veniamin Costache, în pofida enormului său prestigiu păstoresc și cultural, scîrbit, și-a dat demisia în 1808, iar Dositei, care a încercat să reziste, a fost înlăturat din scaun de chiar Alexandru I (15 ianuarie 1810), pentru ca în decembrie 1812 să se retragă la Brașov, pînă la sfîrșitul vieții. „Astfel, – comentează părintele Topologeanu – *păstorii cei nemitarnici ai românismului, înlăturați fiind, fu înlăturată și piedica cea mai mare din calea planurilor Rusești. Coada de topor își avea de-acum mîină liberă.*”[25] Drumul era pregătit pentru rusificarea, prin Biserică, a ambelor Principate. Țarul, considerîndu-se „șef religios al Bisericii din principate”, a numit, prin ucaz, încălcînd cutuma alegerii, ca mitropolit al Ungro-Vlahiei pe Ignatie, un grec aciuat la Curtea țaristă, iar în Moldova, ca exarh ce era, Gavriil Bănulescu-Bodoni l-a adus pe un protoiereu rus, Petru Conitzky, să „reorganizeze” Biserica. După încheierea păcii, la 28 mai 1812, a fost însă alungat din partea liberă a Moldovei, revenind în scaun Veniamin Costache, iar el mulțumindu-se, la 21 august 1813, cu numirea în fruntea noii Arhiepiscopii a Chișinăului și Hotinului, unde a păstorit pînă la moarte.

Conștiința sfîșiată însă, prin natura ei dramatică, trebuie să se privească în oglindă, iar acolo Gavriil Bănulescu-Bodoni a citit că lucra împotriva adevăratei Biserici a lui Hristos și, deci, și a poporului său. El a intuit că misiunea lui avea rosturi ontologice, existențiale, Basarabia devenind, cum va spune Eminescu, ***cestiune de existență pentru poporul român***. Creștinismul de adîncime i-a poruncit să eșueze în tentativa de rusificare prin Biserică a basarabenilor. Iar Duhul Cincizecimii[26] l-a ajutat să nu se atingă de slujirea Cuvîntului lui Dumnezeu în limba română. S-a străduit, dedublat fiind, să fie un bun păstor, să administreze și să

zidească Mitropolia din Chișinău, să se îngrijească de bunăstarea și pregătirea preoților, înființând un seminar, școli cu predare în limba rusă (după obligație), dar și în românește. În 1814, a pus temelia unei tipografii, aducând un meșter călugăr de la Neamț, Ignatie, cu ajutorul căruia a tipărit cărți religioase și didactice în ambele limbi. Încerca, totodată, să nu rupă legăturile cu Țara, cu care face schimb de cărți. Astfel, cât timp a trăit Gavriil Bănulescu-Bodoni, Basarabia și-a conservat cvasioficial caracterul românesc, mitropolitul apelând la promisiunile „creștinești” ale țarului Alexandru I din Manifestul adresat în 1806 românilor din Principate. Moartea țarului însă a îndreptat rapid evoluția provinciei către condiția de gubernie. Totuși, sub următorii mitropoliți (Dimitrie Sulima, Irinarh Popov) încă se îngăduie liturghia în limba română. Începând cu Antonie Șocotov condițiile se înăspresc, pentru ca sub Pavel Lebedev (1871-1882) să asistăm la lovitura de grație, întrucât, de bunăvoie, basarabenii nu renunțau la identitatea lor lingvistică și culturală.

Călugăr în fața neprețuitei icoane a Maicii Domnului cu Pruncul din Catedrala Maicii Domnului din Chișinău. Foto: Margaret Bourke-White, LIFE

S-a trecut la metodele opresive: fără limbă română în biserică, în școală, fără carte românească (toate au fost adunate la reședința episcopală și au fost arse), rupându-se orice legătură cu malul drept al Prutului. Drept răspuns, majoritatea basarabenilor n-a mai mers la biserică.

Anticreștinismul bisericii „creștine” pravoslavnice și antiapostolice a atins punctul culminant, cum observă părintele Topologeanu: *„Împrăștiindu-se Apostolii în toată lumea la propovăduire, nu au predicat în vre’o limbă favorită, ci în limba acelor pe care-i învăța, interesul fiind ca aceștia să înțeleagă tot ce li se predica. Din punct de vedere creștin nu exista motivul pentru ca Basarabenii să fie siliți a asculta serviciul divin într’o limbă neînțeleasă. Iar unui ierarh ortodox nu-i era iertat, ca el însuși să aducă această silnicie unui popor, deoarece lucra tocmai contrar îndatoririlor sale.”*[27]

Violența rusificării a trezit, pe de o parte, admirația superiorilor mitropolitului pe linie ierarhică și politică, iar pe de altă parte, revolta basarabenilor i-a determinat să-l avanseze la o arhiepiscopie superioară, în Georgia, unde rezistența la rusificare era foarte puternică. În locul lui Lebedev, a fost adus arhiepiscopul de Kazan, pentru a mai potoli spiritele. Însă „reeducarea” preoților se făcuse deja după model antiromânesc lebedevian, încât, la sfârșitul secolului al XIX-lea rusificarea avansase masiv, mulți dintre slujitorii bisericii fiind ruși. În asemenea condiții, țăranii basarabeni au fost împinși să răspundă la erezia pravoslavnică tacită printr-o altă erezie, care însă asigura oficierea în limba română. Este vorba de straniul fenomen al *inochentismului*, fondat de călugărul român Ioan Levizor, cu numele monahal Inochentie, care a întemeiat, la Balta, Mănăstirea Noul Ierusalim, bucurându-se de un prozelitism impresionant[28]. A fost un răspuns la brutalitatea rusificării, în primul rând, observă părintele Topologeanu.

Cum în momentele de criză, supusă încercărilor, Biserica nu poate fi biruită de diavol, Dumnezeu le-a trimis basarabenilor, la 1900, un ierarh cu adevărat creștin ortodox: Iacob Piatnițki. Acesta a pus capăt acțiunii de rusificare a predecesorilor, înțelegând realitatea națională a băștinașilor. În consecință, a făcut demersuri pe lângă

Sfântul Sinod să redea moldovenilor condiția de creștini îndrituiți de Dumnezeu să aibă biserică românească. Succesorul său, Vladimir, l-a continuat în chip fericit, încît începutul secolului al XX-lea a adus marea enegie spirituală a renașterii naționale. Dezmeticindu-se, Sfântul Sinod nu l-a tolerat pe mitropolitul Vladimir decît patru ani, mutîndu-l din 1908, la Arhiepiscopia din Rostov. Dar renașterea n-a mai putut fi oprită. Era vremea noilor intelectuali, a „Luminătorului” lui Alexe Mateevici. Împotriva noii generații s-a pus stavilă un fost ofițer rus, Serafim, care a încercat să reintroducă metoda opresivă a lui Lebedev. Toate au dus însă la izbăvirea de la 27 martie 1918, cînd Sfatul Țării a votat Unirea cu Țara. Un secol de rusificare a fost înfrînt, neputînd să înțeleagă și să pătrundă legile tainice ale rezistenței arheului românesc, cel păzit de Mihai Eminescu. Trădînd creștinismul, Imperiul lucrase cu *antiteze monstruoase* care nasc *conștiințe sfîșiate* și care-l vor duce, în cele din urmă, la pieire.

Antinomia insolubilă dintre creștinism și expansionismul țărilor se reflectă, altminteri, și-n dualismul *intelighenție / ciornîi narod*. Primul termen s-a conturat în mediul tinerilor nobili care foiau în jurul lui Pușkin, fiind inventat, în 1836, de traducătorul Vasilii Șukovski (1783-1852). Pe de o parte, intelighenția apare ca o pătură separată de majoritatea rușilor, contrastînd cu „barbaria rusească”, devenind categoria faimoșilor „oameni de prisos”, începînd cu eroul pușkinian Evgheni Oneghin (1832) și sfîrșind cu Oblomov (1859), personajul lui Ivan Alexandrovici Gonțarov (1812-1891). În 1856, sub Alexandru al II-lea, „neamul negru” număra 60 de milioane de iobagi, iar o jumătate de milion erau cei avuți, mulți dintre ei alimentînd pătura „oamenilor de prisos”. Șukovski făcea distincție între *intelighenție* (aducătoare de parfum estetic oriental și slav) și *intelectualitate*. Cea din urmă era considerată primejdioasă, luînd forme turbulente precum mișcarea decembristă, dur reprimată la 1825. Mai înainte, atrage

atenția Rainer Traub, ministrul educației sub țarul Nicolae I, decretase absolutismul și iobăgia drept *dogme* ale „religiei politice”, avertizând că „va dormi liniștit numai după ce literatura va înceta să mai existe”[29]. Ceea ce nu e departe de mărturia lui Joseph Goebbels, ministrul propagandei naziste, care spunea că îi vine să scoată pistolul ori de câte ori aude de cultură. Traub citează și o mărturie înfiorată a lui Joseph de Maistre din vremea refugiului diplomatic de la Sankt-Petersburg: „Rusia este ca un hoit înghețat, care va puțin cumplit când se va dezgheța.” Așadar, nici vorbă de *super-ethnos* civilizator, cum se iluziona Lev Gumiliov.

Lipsa osmozei dintre cultură și puterea imperială, în ciuda pretențiilor umaniste și creștine ale țarilor, a dus, bunăoară, la declararea publică a „nebuniei” lui Piotr Ceaadaev (1794-1856), revista „Teleskop” care îl publicase fiind rapid suprimată, iar editorul exilat. Din cauza *filosofiei* lui Ceaadaev, această materie a fost scoasă din universități, după cum *logica* fusese eliminată din gimnazii. Să mai spun despre trimiterea în „casa morților” din Siberia a lui Dostoievski, despre declararea lui Tolstoi drept „eretic”, fiindcă milita pentru întoarcerea la adevărata credință, despre groaza lui Aleksandr Herzen (1812-1870) în fața executării rebelilor ruși, despre scenele de torturare și ucidere a țăranilor[30], descrise de prințul Piotr Kropotkin (1842-1921) etc. Nu mai vorbesc de progromurile antievreiești, experimentate, la început, în Basarabia, la 19 aprilie 1903, după care au fost organizate, în alte părți, cu zecile. Ziarul „Besarabets” a resuscitat legenda jertfelor ritualice, acuzându-i pe evrei că au ucis un copil în Săptămîna Mare, spre a ridiculiza patimile Mîntuitorului. S-a publicat un articol cu titlul *Moarte evreilor*, care a ridicat o gloată ce a atacat cartierul evreiesc, comițînd jafuri, violuri, asasinate, timp de două zile, bilanțul fiind de 47 de morți și 424 de răniți (Karen Andersen)[31]. Țarul însuși a fost membru de onoare al organizației antisemite „Sutele negre”, protejată și de Biserică, incitat, un timp, de lectura falsului

numit *Protocoloalele înțelepților Sionului*. Cît despre deportări (numite în Codul penal *katorga* și *ssylka*), o carte zguduitoare a scris Anton Pavlovici Cehov, *Insula Sahalin*, publicată în 1895, insulă unde a stat trei luni, în 1890, carte mai puțin cunoscută decît *Amintiri din casa morților*, oferind, între altele, imaginea coloniei de copii scheletici, prefigurînd lagărele naziste, după aprecierea lui Joachim Mohr. Dar oricît de infernală ar fi fost Siberia țarilor, ea nu a întrecut niciodată Gulagul stalinist, cu milioane de morți.

Eminescu aprecia că *golul* sufletesc (*horror vacui*) care-i împinge pe țari și cercurile nobile către expansiune megalomană se datorează divorțului dintre cultură și putere: „Nouă ni se pare că cercurile culte, în loc de a stăvili acest *horror vacui*, în loc de a-l împlăa prin muncă și cultură, îl sumuță contra Europei, pe care o numesc îmbătrînită și enervată, coaptă pentru a cădea întreagă sub dominația rusească.” Observația este valabilă pentru narcisismul încremenitor în pasivitate al *intelighenției*, dar și pentru izbucnirile naționaliste, șovine, care nu i-au ocolit nici pe Aleksandr Pușkin sau pe Dostoievski. Răsfățatul Pușkin, beneficiar al unui exil „aproape luxos la Chișinău și Odessa”, n-a ezitat să devină poet de curte, „nevoit să ia 30 000 de ruble din rezerva privată a țarului. Odată cu libertatea materială, Pușkin a părut să-și sacrifice și independența spirituală.”[32] Rainer Traub, aidoma lui Eminescu, spune că, în anii aceia, în Germania, atît de dragă țarilor, trăiau Hegel și Schelling, în osmoză cu viața publică: „exact în acei ani filosofia dialectică a lui Hegel a cunoscut cel mai mare triumf în universitățile germane”[33], pe cînd în universitățile din Rusia filosofia era scoasă din programe. În fața acestor opresiuni, și-au făcut tot mai mult loc ideile socialiste și comuniste. Autorii germani amintiți îl confirmă pe Eminescu: prima traducere a *Capitalului* lui Marx s-a produs în Rusia, în 1872, cînd Lenin împlinea doi ani.

Cît despre megalomania rusească despre care a scris și Eminescu, expresie a golului dinăuntru răbufnit în expansiune în afară și în maladia luxului, autorii germani aduc numeroase probe, începînd cu Kremlinul care deformează sufletul de îndată ce zăbovești în el. Miliardarul rus Mihail Prokhorov, consilier politic la Kremlin, citat de Mathias Schepp: „*Are o influență negativă a oamenilor care ajung în el.*”[34] Între cele patru constante ale Kremlinului, zice Schepp, „preferința rușilor pentru monumental este la granița megalomaniei și ascunde un sentiment de inferioritate”[35], supunîndu-se următoarei reguli: „dacă tot construiești ceva, măcar să fie mare. Și dacă e mare, atunci e bine să fie mai mare decît tot ce a existat înainte.”[36] Doar un exemplu: Celebrul Tun al Țarului este cel mai mare mortier din lume: 5,30 m lungime și 40 de tone. Firește, n-a fost folosit niciodată, ca în poema lui Mihai Ursachi: *Un om din Tecuci avea un motor / Și nu i-a folosit la nimic.*

Și concluzia lui Mathias Schepp: „*Țara cu cea mai mare suprafață din lume nu se poate decide dacă dorește să aparțină în primul rînd Asiei sau Europei.*”[37] Pasămite, grandomania țărilor, moștenită cu asupra de măsură de cea a lui Stalin și a urmașilor săi, este maladia ontologică centrală a Rusiei, augmentată, la rîndu-i, de ceea ce René Guénon considera a fi boala societăților contemporane: *un règne de la quantité*, boală ajunsă devastatoare în regimurile totalitare ale secolului al XX-lea: *măreția cantității*, cum o va numi Vintilă Horia[38].

Paradoxal, va sesiza Constantin Stere, Rusia va fi cutremurată din vastul vis al omogenizării entropice tocmai de ideile revoluționare, care, la rîndu-le, vor retrezi la viață conștiința românească a Basarabiei împotriva revoluției bolșevice, deschizînd drumul către *unirea* cu Țara.

Theodor Codreanu

Foto: Arhiva de Presă; Monumentul; Basarabia-Bucovina.Info

- [1] M. Eminescu, *Opere*, X, Editura Academiei, 1989, pp. 73-74.
- [2] În revista „Vlasti”, Vadim Rostov scria recent: „Cercetătorii ruși se pregătesc să publice primul studiu major despre genofondul poporului rus. Rezultatele pot avea consecințe imprevizibile atât pentru Rusia, cât și pentru ordinea mondială.” (Vezi și Lev Gumiliov, *De la Rusia Kieveană pînă la Federația Rusă*, 1992, gumilev-center.ru).
- [3] A se vedea și Alexander Yanov, *Despre „naționalismul iluminist” al lui Lev Gumiliov*, eseu postat la 2 decembrie 2013, sub egida Institutului Rusia Modernă, <https://imrussia.org/analysis/nation/613-split-science>
- [4] M. Eminescu, *Opere*, X, p. 74.
- [5] Ion Iachim, *op. cit.*, p. 96.
- [6] M. Eminescu, *op. cit.*, p. 74.
- [7] *Ibidem*.
- [8] Victor Suvorov, *Ultima republică*, Ed. Polirom, Iași, 1997.
- [9] M. Eminescu, *op. cit.*, p. 91.
- [10] *Ibidem*, p. 92.
- [11] Alexandr Soljenițîn, *Căderea imperiului comunist sau Cum să reformăm Rusia*, în „Literaturnaia gazeta”, nr. 38 din 18 septembrie 1990, trad. rom. de Natalia Cantemir.
- [12] Iată lista completă a autorilor: Uwe Klußman, Dietmar Pieper, Karen Andersen, Benjamin Bidder, Georg Bönisch, Christine von Brühl, Annette Bruhns, Carmen Eller, Christoph Gunkel, Nils Klawitter,, Walter Mayr, Jörg R. Mettke, Joachim Mohr, Christian Neff, Jan Puhl, Norbert F. Pötzl, Johannes Saltzwedwl, Mathias Schepp, Eva-Maria Schnurr, Mathias Schreiber, Michael Sontheimer, Rainer Traub.
- [13] Uwe Klußman, Dietmar Pieper, *Domnia țărilor. De la Ivan*

cel Groaznic la Vladimir Putin, trad. din germană de Valentina Georgescu, Editura Litera, București, 2014, p. 7.

[14] *Ibidem*, p. 222.

[15] *Ibidem*.

[16] Citez un fragment din *Enciclopedia on-line a României*: „**Afacerea Škoda** a fost un puternic scandal politico-financiar care a zguduit viața politică din România interbelică. La baza lui a stat un contract pentru înzestrarea armatei române cu armament, în valoare de aproximativ 7 miliarde lei, semnat în 1930 de guvernul Maniu cu Uzinele de armament Škoda din Cehoslovacia. Stipulat în netă defavoare față de Statul Român, contractul a provocat o puternică criză politică, scoțând la iveală corupția generalizată din aparatul administrativ al Statului, starea extrem de precară a Armatei Române, violarea secretelor de stat, implicarea politicienilor pînă la nivelele cele mai înalte și culminînd cu implicarea regelui Carol al II-lea și a camarilei regale. Cazul a scandalizat opinia publică și a fost cap de afiș pentru mai mulți ani de la izbucnirea lui. A fost pe larg instrumentalizat de partidele și oamenii politici, avînd în final un efect devastator asupra încrederii populației în instituțiile statului democratic, în contextul în care Europa se afla în plin proces de înarmare și în pragul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial.”

[17] Uwe Klußman, Dietmar Pieper, *op. cit.*, p. 15.

[18] *Ibidem*, p. 23.

[19] Ion Druță, *Biserica Albă*, în *Scrieri*, 3, ediție îngrijită de V. Guțu și E. Lungu, Editura Hyperion, Chișinău, 1990.

[20] *Ibidem*, p. 223.

[21] Mathias Schepp, „Doar Dumnezeu este mai mare”, în Uwe Klußman, Dietmar Pieper, *op. cit.*, pp. 210-211.

[22] Vezi Theodor Codreanu, *Basarabia sau drama sfîșierii*,

Editura Flux, Chișinău, 2003.

[23] Poliglot, cu studii în Ungaria, apoi la Kiev, în Grecia la Patmos, Smirna, ucenic la Sfântul Munte Athos, profesor în Transilvania (Năsăud), la Iași, la Poltava, la Ecaterinoslav, călugărit la Constantinopol (1779), hirotonisit arhimandrit (1786), episcop-vicar de Akerman și Bender, mitropolit al Moldovei prin Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse (1792), arestat de domnitorul Alexandru Moruzi (fiindcă „se arătase prea zelos către Ruși”) și trimis la Istanbul, de unde este eliberat la intervenția rușilor, după care e mitropolit de Poltava (1793-1799) și de Kiev (1799-1803), când este pensionat, la cerere, pe motiv de boală. Pentru serviciile aduse, Biserica Ortodoxă Rusă îl va canoniza la 15 iulie 2016.

[24] N.N. Topologeanu, *Încercarea rușilor de a desnaționaliza Basarabia prin Biserică*, Tipografia „Cozia” a Sfintei Episcopii Râmnicu Vâlcea, 1933, p. 19.

[25] *Ibidem*, pp. 21-22.

[26] Eminescu aduce în sprijin canonul Cincizecimii în legătură nu numai cu Basarabia, ci și cu Dobrogea. (A se vedea cap. XI. *Compensații?*).

[27] *Ibidem*, p. 28.

[28] Inochentie și-a creat aura unui făcător de minuni. Alarmat, guvernul rus și patriarhia de la Moscova l-au trimis, în 1912, la o mănăstire din nordul Sankt-Petersburgului, în Murmansk. Cum țărani de la Bălți și din împrejurimi voiau să-l urmeze, a fost arestat și condamnat, în 1913, de Sfântul Sinod, rămânând închis pînă s-a pocăit, fiind apoi trimis în exil, în 1915, la Mănăstirea Solovetski de la Marea Albă. A revenit la Balta, în 1917, stabilindu-se, în cele din urmă, în Ucraina, în comuna Ananiev, unde a construit o grădină, numită Raiul și unde a și murit. Inochentismul a avut adepți și-n România, fiind interzis în 1925.

[29] Uwe Klußman, Dietmar Pieper, *op. cit.*, p. 111.

[30] *Ibidem*, p. 115.

[31] *Ibidem*, pp. 202-203.

[32] *Ibidem*, p. 109.

[33] *Ibidem*, p. 114.

[34] *Apud ibidem*, p. 217.

[35] *Ibidem*, p. 211.

[36] *Ibidem*, p. 213.

[37] *Ibidem*, p. 211.

[38] Vintilă Horia, *Un scriitor împotriva veacului*, „Revista Scriitorilor Români”, München, nr. 14/1977.

Convorbiri literare

Mihai-Eminescu.Ro

Batran duhovnic slujitor la resfintirea
Catedralei Ortodoxe din Chisinau – 31
Octombrie 1942

**Theodor Codreanu despre
Eminescu în viziunea lui
Vintilă Horia: “Fără**

Eminescu, România poate că nici nu ar fi putut exista, sau ar fi fost altceva, o înfiripare nestatornică în aerul timpului.”

Vintilă Horia după anunțul primirii Premiului Goncourt (1960)
– Agenția Dalmas, Paris

„Matca noastră stilistică are un nume, nu numai de țară, dar și de om. Apariția lui Eminescu în cultura românească coincide cu momentul în care redevenim o entitate politică independentă. E ca un fel de acoperire spirituală a unei

viguroase manifestări politice. Fără Eminescu, România poate că nici nu ar fi putut exista, sau ar fi fost altceva, o înfiripare nestatornică în aerul timpului.” – Vintilă Horia

Eminescu în viziunea lui Vintilă Horia

de Theodor Codreanu

Theodor Codreanu la bustul lui Eminescu de la Suceava

Personalitatea de excepție care a fost Vintilă Horia nu putea să treacă indiferentă pe lângă geniul eminescian. Mai mult, se poate vorbi, pe de o parte, despre eminescianismul funciar al celui care a scris Dumnezeu s-a născut în exil, iar, pe de alta, despre înțelegerea a ceea ce a însemnat, la nivel ontologic, cultural, literar și social-politic statura covârșitoare a poetului și jurnalistului, replică strivitoare la ineptiile mutanților „dilematici” postdecembriști, rămași pe scara infantilismului ideologic.

Vintilă Horia nu ne-a lăsat un studiu aprofundat asupra lui Eminescu, imaginea lui asupra poetului configurându-se din note, articole, de găsit în activitatea publicistică interbelică și în cea din exil, culminând cu aprecierile din

cartea postumă *Memoriile unui fost Săgetător*, scoasă la iveală cu prilejul centenarului nașterii scriitorului, în 2015, de către Silvia Colfescu și Cristian Bădiliță. Acesta din urmă, care semnează și o substanțială prefață, are revelația (pe care o confirm) că ne aflăm în fața uneia dintre marile cărți ale exilului românesc, memoriile sale fiind comparabile cu ale lui Mircea Eliade (I, II, 1991), dar și cu *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt (1991) sau cu excepționalele „convorbiri” ale lui Theodor Cazaban din *Captiv în lumea liberă* (2002).

Pentru adevărata apropiere de Eminescu, Vintilă Horia a ținut, în mai multe rânduri, să-i mulțumească lui Constantin Micul (poet și eseist), prieten interbelic, care „conferenția” în cadrul Societății „Ion Heliade Rădulescu” la Colegiul Național „Sf. Sava” din București, unde Vintilă Horia era elev. Era impresionat de entuziasmul cu care conferențiarul pătrundea în „versurile misterioase” ale lui Eminescu, „cu verva și elanul anilor de atunci”, încât s-a văzut îndemnat să citească pe Schopenhauer, pentru a găsi și descifra „celebrele corespondențe dintre filosofia cunoscutului pesimist și poezia lui Eminescu”. În *Memorii*, se arată recunoscător, tot în privința apropierei de Eminescu, profesorului Raul Teodorescu², asistent al lui Mihail Dragomirescu: considerat „centrul formației mele”: „Știa să ne explice pe Eminescu, ceea ce pentru mine însemna totul, însă tot el m-a învățat să-i iubesc pe Odobescu și pe Duiliu Zamfirescu.”³ Așa se explică de ce geniul poetului va deveni spiritus rector al revistei „Meșterul Manole”, întemeiată în 1939, cu prețul „rupturii” de Nichifor Crainic și de „Gândirea”. O va mărturisi în nr. 5-6 al noii publicații, care își propunea să propulseze literatura română pe coordonate universale și europene, într-un articol programatic intitulat *Eminescu văzut de „Meșterul Manole”*. De altfel, cu un an înainte, întâmpina elogios cartea lui Basil Munteanu *Panorama literaturii române contemporane* (1938), carte scrisă în limba franceză, devenind cea mai cunoscută istorie literară românească în spațiul european și care venea chiar în sprijinul proiectului său, cu atât mai mult, cu cât

autorul recunoștea eponimia eminesciană în sânul literaturii noastre. În articolul intitulat Basil Munteanu, Vintilă Horia face următoarea referință asupra propulsării noastre în universalitate de către Eminescu: „Apariția lui Eminescu avea să statornicească un impresionant punct de plecare și să ne așeze dintr-o dată în cadrul universal al literaturii. De la localismul proaspăt și reconfortant al cronicarilor și al barzilor din veacul al XVIII-lea, trecem prin glasurile intermediare ale lui Grigore Alexandrescu și Vasile Alecsandri, la strălucirea de anvergură europeană al celui mai mare poet al timpului, Mihai Eminescu.”⁴ Reluând, în manieră proprie, cunoscuta profeție maioresciană din finalul studiului Eminescu și poeziile lui (1889), Vintilă Horia recunoaște în poet arheul culturii și literaturii române, în sensul că „sub uriașa umbră a lui Eminescu” crește și va crește întreaga noastră cultură (Să înviem strămoșii), fenomen subliniat și extins, altminteri, de către Mihaela Albu și Dan Anghelescu la cvasi-întregul exil românesc, de la Vintilă Horia la Horia Stamatu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Popescu sau Constantin Amărieuței⁵. Arheitatea acestei creșteri vine tocmai din de romantismul eminescian: „...Eminescu e tipul de om și de scriitor către care au tins toate strădaniile romantismului. Viața sa, mai bogată în experiențe și în senzațional intim decât a oricărui Musset, Lamartine, Schelling, Schlegel ori Leopardi, e atât de conformă unei ortodoxe trăiri romantice încât s’a dăruit cu ușurință biografiilor cari nu trebuiau să fie inventivi pentru a oscila către latura romanțată a genului. Iar «Luceafărul» e fără îndoială cel mai sublim poem al ultimelor două veacuri.”⁶ De unde concluzia universalității și actualității operei lui Eminescu, văzută din perspectiva setei de perfecțiune, care constituia și principalul crez estetic și ontologic al revistei „Meșterul Manole”: „Valoarea actuală și universală a lui Eminescu stă, cred, în armonia realizată a personalității sale literare și omenești.”⁷

De timpuriu, într-un articol intitulat Ceva despre Eminescu, Vintilă Horia supune discuției controversale legate evaluarea,

în epocă, a personalității scriitorului, împărțită între numeroșii prețuitori și detractorii aflați, totuși, în minoritate, primii, la rândul-le, situați în două tabere: unii admiratori ai poetului, în defavoarea partizan ideologică a jurnalisticii, alții ai poetului și publicistului deopotrivă. Vintilă Horia recuză, în context, și „biografia subțire”, abundentă, răzbătută și-n romane de felul celor semnate de E. Lovinescu (Mite, Bălăuca), exprimându-și opțiunea pentru romantismul de profunzime al vieții poetului, de găsit în suferințele omului, răzbătute în operă: „Eminescu omul a fost mai deplin realizat în ciclul suferinței lui romantice, decât Eminescu poetul, a cărui operă este inegală și ale cărui poeme timpul le-a distrus în parte.”⁸ (Am putea recunoaște aici ceea ce, peste ani, George Munteanu va numi „biografia interioară” a poetului⁹, Hyperion 1 fiind cea mai complexă biografie eminesciană din toate timpurile.) De altfel, existența, sub semnul suferinței romantice, devine, pentru Vintilă Horia, propria condiție umană, cea a exilului. De aceea, Mihaela Albu și Dan Anghelescu se simt îndrituiți să conchidă: „Am putea spune că V. Horia și-a trăit exilul (și) sub semnul tutelar al lui Eminescu, citindu-i mereu poeziile sau scriind despre opera sa. Alteori, pornind de la scrierile eminesciene, eseistul își argumentează propriile teorii cu o susținere în cele afirmate de gazetar.”¹⁰ Un exemplu este articolul din 1951, Eminescu și cultura rusă, cu opinii „discutabile astăzi”¹¹, consideră cei doi autori, dar tot ei invocă „climatul politic și împrejurările în care au fost formulate”. Probabil, „discutabile” din perspectiva a ceea ce ne apare acum a fi cultura rusă, una dintre cele mai bogate din Europa. Numai că atât Eminescu, cât și Vintilă Horia contextualizau în două momente monstruos expansioniste din istoria Rusiei și a Uniunii Sovietice: raptul Basarabiei, la 1812, 1878, rapt repetat inclusiv cu Bucovina nordică la 1940, 1944. Dinspre pretențiile creștinismului rusesc, coincident, paradoxal, cu ateismul bolșevic, conceptul de cultură rusească devine „inadecvat și suferind”, cum considera Vintilă Horia, iar Eminescu (în celebrul studiu Basarabia), un deșert sufletesc

anticreștin, pospăit cu o grandoare sterilă, realitate pe care o confirmă și istorici precum Uwe Klußman, Dietmar Pieper sau Mathias Schepp, ultimul citând exclamația lui Astolphe de Custine, la vederea Catedralei Sf. Vasili Blajenîi, „sprijinirea” zidurilor sumbre al Kremlinului sugrumător de Basarabii: „țara în care o astfel de clădire se numește Casa Domnului nu este Europa, ci India, Persia, China, iar oamenii care se roagă Domnului în această chisea nu pot fi creștini.”¹² De aceea Vintilă Horia considera că „Rusia nu e o cultură și nici un elan de profunzime.” El avea argumentul ontologic al lui Eminescu: „Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror mon[ol]tonie are înrâurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădoșenie și dându-i instincte fanatice pentru idei de o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undoiate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt acolo înlocuite prin șesuri fără de capăt. În tendențele de cucerire, în așa-numitele misiuni istorice care-și caută marginile naturale nu e nimic dedesubt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nici o zonă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat sau mai bine zicând ceea ce Dumnezeu a voit ca să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru.”¹³

De făcut o corecție absolut necesară: vorbind despre romantismul eminescian, Vintilă Horia nu se gândește nicio clipă să-l eticheteze pe Eminescu, pe urmele istoriei și criticii literare de până la el, drept un „romantic întârziat” sau chiar „ultimul mare romantic” european, adică reprezentant al unui curent literar de mult istoricizat, intrat în muzeul literaturii europene, grilă promovată și astăzi de către cei interesați să distorsioneze imaginea geniului eminescian. Pentru Vintilă Horia, romantismul are un alt înțeles, poate mai apropiat de conceptul de „romantism fundamental” al lui

Al. Philippide, dar, cu siguranță, convergent cu pârția deschisă de către A.C. Cuza atât prin prima ediție de mare complexitate a operei lui Eminescu¹⁴, cât, mai ales, prin ampla monografie, în două volume, rămasă în manuscris până în anul de grație 2010, când s-a hotărât s-o editeze Ionel Opreșan¹⁵, încălcând o interdicție impusă de regimul comunist. În prefața la ediția din 1914, A.C. Cuza își exprima regretul că timpul nu i-a permis să împlinească volumul de 679 de pagini (format academic) cu studiul pe care și-l propusese, promițând că, că de îndată ce-l va termina, îl va publica „pe cât mai curând”¹⁶. Într-adevăr, Cuza va munci enorm la acest studiu între 1914 și 1919, dar nu l-a mai publicat, fie din pricină că n-a desăvârșit o variantă finală, fie pentru că s-a aventurat în activitatea politică și în obligațiile universitare, frustrând eminescologia de o contribuție fundamentală, care ar fi marcat și momentul astral călinescian, rămas încă tributار vechiului concept de romantism.

M-am întrebat cum se explică faptul că Vintilă Horia revizuieste conceptul de romantism dintr-o perspectivă foarte apropiată de aceea a lui A.C. Cuza, rămasă însă îngropată în manuscris, deci necunoscută până în 2010? Răspunsul ar putea fi acela că, în tinerețe, Vintilă Horia s-a apropiat, pentru o scurtă vreme, de A.C. Cuza, că vor fi discutat și despre plămada romantică a poetului altfel decât o făceau contemporanii, adică în spiritul profund gândit de Eminescu însuși: „Nu mă-ntoarceți nici cu clasici,/ Nici cu stil curat și antic –/ Toate-mi sunt deopotrivă,/ Eu rămân ce-am fost: romantic.” (Eu nu cred nici în Iehova, 1876). Versuri enigmatice, neînțelese nici de ideologi, nici de esteticieni și istorici literari. Către aceste taine se îndreaptă monumentalul studiu al lui A.C. Cuza și, fulgurant, concentrat, Vintilă Horia, pornind chiar de la postuma Eu nu cred nici în Iehova. Cuza distingea în istoria culturii universale și europene două mari tendințe spirituale: una romantică și alta raționalist-clasică. Pornea, altfel zis,

chiar de la versurile citate din Eminescu. De o parte, profunzimile ontologice ale ființei, de cealaltă – decadența clasică de sorginte raționalistă¹⁷, descendentă din cartezianism și iluminism.

În anul când a început să-și scrie memoriile (1985), Vintilă Horia publica articolul La 135 de ani de la nașterea poetului Eminescu, erou romantic¹⁸. Dar nu „citindu-l” în sensul romantismului desuet, ci ca un merit suprem de înflorire spirituală și de universalism european: „Putem spune chiar, în lunga perspectivă pe care ne-o oferă cultura occidentală, că epocile romantice au fost binefăcătoare pentru oameni, iar cele clasice, dominate de raționalism și de utopie, au dus către abise de confuzionism și de decadență. Atât Hölderlin cât și Rilke, în timpuri diferite, însă în situații la începuturi de perioade istorice importante, au pus în evidență pericolul care se degaja din excesele de umanism utopic, de deșertizare sufletească și de fugă a zeilor din clopotnițe, de acoperire a omului. Pictorul Goya își intitula o gravură, într-o epocă de intrare a Spaniei și a Europei în raționalismul revoluționar (secolele XVIII-XIX, n.n.), Visul rațiunii produce monștri.” Or, raționaliștii au răstălmăcit faimosul titlu prin „somnul rațiunii naște monștri”! Vintilă Horia nu putea fi indus în eroare, ca foarte bun cunoscător al limbii spaniole.

În același spirit, scriitorul considera perioadele raționalist-utopice ca imitative, forme fără fond, pe când cele romantice, creatoare, originale, organice: „Romantismul, ca și Barocul sau Evul Mediu, au fost «romantice». Primele sunt păgâne, celelalte religioase în sens creștin al cuvântului. Am susținut în altă parte că poporul român a fost creator în cadrul ciclurilor «romantice» din istoria lui și imitator în cele neo-clasice. Și deci e posibil să vorbim despre un gotic românesc în sensul cel mai vast și mai politic al cuvântului, cât și în sensul esoteric sau cultural al aceluiași concept. Putna, Moldovița, Horezu, Mircea cel

Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul (în cadrul unui baroc neo-gotic și el) formează un complex fundamental, fără de care istoria românilor nu are sens, în timp ce refacerea unui întreg românesc e din nou posibilă, de la 1848 încolo”¹⁹, ceea ce s-a și întâmplat cu Mica și Marea Unire. Vintilă Horia considera secolul luptei împotriva formelor fără fond, avându-i în frunte pe Titu Maiorescu, Eminescu și Caragiale, drept unul prin excelență romantic, punct de vedere iarăși controversabil dacă ne raportăm la ideologia junimistă și la „complexele de cultură” dominante. Însă sociologi precum Ilie Bădescu²⁰ și Constantin Schifirneț²¹ îi dau dreptate, primul considerându-l pe poet marele erou eponim al modernității românești, iar cel de al doilea – reprezentantul arhetipal al modernității tendențiale organice ca reacție la mimetismul cultural și politic care a dus la invazia formelor fără fond, raționaliste și utopice prin excelență. Din această perspectivă, Vintilă Horia îl privea pe Eminescu drept eroul romantic prin definiție, „atât ca aspect exterior, cât și ca fond poetic, ca suferință permanentă în fața unei lumi neînțelegătoare, ca bard al amorului disperat, ca cercetător al unui folclor dătător de cunoștințe legate de un inconștient colectiv profund religios și, în sfârșit, ca visător pe marginea unei întregiri sufletești care, în 1919, avea să fie pe picioare visul eminescian. Dincolo de ciclul gotic, sau romantic, Eminescu nu ne oferă nicio posibilitate de înțelegere. Iată de ce personajul în sine, poetul erou reprezentativ devine detestabil în epoci neo-clasice, cum este epoca comunistă, în istoria României. (...) Eroul romantic devine astfel cea mai evidentă posibilitate de apărare împotriva unei utopii importate, al cărei scop este, în modul cel mai evident, distrugerea psiho-fizică a României. (...) În timp ce alte popoare înfruntă comunismul cu arme politice sau militare, cu războaie și rezistențe, lucru în sine admirabil, românii îl opun pe Eminescu, după cum polonezii îi opun religia, sub forma cea mai anti-marxistă care este catolicismul.”²²

Tocmai de aceea, pentru Vintilă Horia și pentru alți mari exilați, Eminescu a devenit principala armă a rezistenței prin cultură, așa cum a teoretizat-o și Mircea Eliade. Iată de ce Vintilă Horia visa la o întoarcere în patria pierdută, „cu Eminescu de mână”. În definitiv, Eminescu a constituit redută de rezistență anticomunistă și în Țară, în pofida încercărilor de a-l transforma în „ateist” și „revoluționar antiburghez” de către doctrinarii comunismului, prin răstălmăcirea discursului Proletarului din Împărat și proletar, invocate fiind și alte texte. Interpretând, în context, poema Eu nu cred nici în Iehova, Vintilă Horia descriează nu răceală raționalistă de tip ateist (precum, de pildă, un Cristian Tudor Popescu, imperturbabilul mistic raționalist care-și năruiește geniul jurnalistic în mize minore, uzând/abuzând de o logică de fier), ci esența romantismului eminescian declarat chiar de poet. Accentele critice ale lui Eminescu se îndreaptă întotdeauna nu împotriva creștinismului, ci a rătăcirilor raționalist-utopice ale celor care se pretind creștini sau adepți ai altor religii: „Creștin fiind, Eminescu nu e fanatic, nici un radical. Știe foarte bine care e, în fiecare om, măsura rațiunii, cât și a cea a sentimentelor, conștient-subconștient cum ar spune psihologii, constituind un echilibru interior dincolo de care nu e posibilă nicio existență individuală sănătoasă și nicio constituire culturală sau națională valabilă. Romantic, deci religios în sensul creștin al cuvântului, se situează dincolo de orice extremism, romantismul fiind, în acest sens, mult mai adecvat și mai apropiat deci de realitate decât raționalismul sau neo-clasicismul. Acesta din urmă fiind convins de a poseda realitatea obiectivă, care de fapt nu există așa cum o demonstrează fizicienii actuali sau, dacă există, noi nu o putem cunoaște, orice epocă raționalistă este făcătoare de injustiții, pornite toate din fondul de fals obiectivism pe care se așază aceste atitudini (revoluția franceză, cea sovietică și toate derivatele ei în timp), așa cum suntem pe cale să aflăm din numeroasele volume ce apar asupra fenomenului revoluționar în ultimii ani. Fenomene imitative,

perioadele neo-clasice au fost producătoare de mari zdruncinări sociale și politice, ale căror consecințe le trăim încă într-o omenire care nu a învățat mare lucru din propria ei istorie, am putea spune din ce în ce mai despărțită de istorie de ideologii și de guvernare, cu scopul de a fi instaurată în lume o perioadă revoluționară fără sfârșit, acesta fiind, între altele, unul din scopurile revoluției comuniste, expresia cea mai artificială și deci cea mai brutală și neomenească a neoclasicismului raționalist și utopic.”²³

Cauza centrală a distrugerii României Mari (în context cu monstruoasele utopii raționaliste ale veacului, culminând cu intrarea în robia sovietică, la 23 august 1944), Vintilă Horia o vedea și în aceea că elitele politice interbelice au ignorat grandoarea și limpezimea gândirii eminesciene: „Nici regii și nici miniștrii n-au fost demni de ceea ce dăduse România de la 1877, 1913 și 1916. Iar de grandoarea lui Eminescu (mă refer nu numai la geniul poetic, dar și la limpezimea gândirii politice al acelui cap privilegiat) nu s-a apropiat nimeni din toți cei care, cu voie sau fără voie, ne-au dus la dezastrele care au curs peste noi de prin 1928 încoace.”²⁴ La un veac de la stingerea lui Eminescu, în 1989, când autoritățile comuniste ascundeau de ochii lumii volumul X de Opere, Vintilă Horia voia să atragă atenția celor care vor să schimbe mersul României că tot la Eminescu trebuie să se întoarcă, precum sună titlul unui nou articol, Peste o sută de ani, tot Eminescu!: „Matca noastră stilistică are un nume, nu numai de țară, dar și de om. Apariția lui Eminescu în cultura românească coincide cu momentul în care redevenim o entitate politică independentă. E ca un fel de acoperire spirituală a unei viguroase manifestări politice. Fără Eminescu, România poate că nici nu ar fi putut exista, sau ar fi fost altceva, o înfiripare nestatornică în aerul timpului.”²⁵

Nu știu dacă se putea aduce un elogiu mai lucid și mai adevărat lui Eminescu.

Încă o dată Vintilă Horia mulțumea destinului că s-a întâlnit la vreme cu geniul eminescian, alături de generațiile interbelice, salvate, cultural, de scriitorii înaintași în frunte cu autorul Luceafărului. Întorcându-ne la Memorii, citim: „Din fericire, repet din fericire, toate aceste calabalâcuri culturale erau tangențiale esenței noastre care ne-a ținut treji, vreau să spun neadormiți în fața realității fundamentale, numai datorită literaturii și în special lui Eminescu. De la poezie și de la basme până la articolele politice, trecând prin toată gama de apropieri și de adânciri pe care acest geniu autentic, unul dintre geniile cele mai profund înrădăcinate în omenesc și în ceresc pe care le-a dat vreodată omenirea, Eminescu ne-a ținut departe de eroare. Cultul lui pentru Evul Mediu românesc, pentru Maica Domnului, pentru voievozii și sensurile intime ale goticului românesc cu tot ce acest cult reprezenta din punct de vedere chiar al vieții de toate zilele, ne-au păstrat neatinsă legătura cu trecutul făuritor de viitor. Ne-au permis să trăim separați, în stare de disidență (de la dissidere care înseamnă a trăi separat, îndepărtat), față de interludiul democratic, falsificator de valori românești și de orice fel de valori naționale sau tradiționale, fără de care nu se poate. Eminescu a fost o sursă de lumină din care s-au hrănit, adică au fost ajutați să nu cadă în întuneric, alți scriitori și alte grupări literare, după moartea poetului. Mă refer la Semănătorul și la Gândirea ca și la scurta încercare soteriologică de la Meșterul Manole, între 1939 și 1941.”²⁶

Cuvintele sunt valabile și astăzi, când pare că trăim în libertate. Memoriile lui Vintilă Horia sunt pline de observații profunde, extraordinare, ceea ce l-a determinat pe Cristian Bădiliță să le evalueze printre cele mai actuale și mai adânci creații ale exilului românesc: „E trist să contat că un scriitor de talie internațională, cunoscut și apreciat în toate culturile mari de pe planetă, câștigător al faimosului Premiu Goncourt (1960) pentru romanul Dieu est né en exil, prieten cu Fellini, Heisenberg, Georges Matthieu,

Gonseth, Toynbee (doar câteva din personajele volumului *Viaje a los centros de la tierra*, Călătorie la centrele pământului, Barcelona, 1971), a rămas un cvasinecunoscut în propria lui țară.”²⁷

În decembrie 1989, Vintilă Horia credea că întreg coșmarul comunist care l-a condamnat la exil a luat sfârșit. Îi scrie, de la Villalba, la 24 aprilie 1990, Lilianei Georgescu Tulică, fiica fostului său prieten Ovid Caledoniu, profesoară de franceză la Tecuci: „Nu mai suport decât pe Jünger, Heidegger și tot ce-mi vine din România. Și așa este. Ca să mai schimb m’am apucat iarăși de Eminescu, care tot Țară e și el. Vreau să spun că am intrat, brusc, într’o nouă etapă de viață, s’a terminat lungul exil, care a durat patruzeci și șase de ani și de care știam că are să se termine în anul în care murea, acum o sută de ani, Eminescu. Am spus-o la Paris, acum un an: Ne vom întoarce acasă cu Eminescu de mână! Și așa a fost. Din Martie 1989 trăiesc această certitudine, de care știau toți prietenii mei. Probabil că Ovid Caledoniu comunica de undeva această înflorire, imposibilă și reală.”²⁸

Optimism viguros, dar fragil sub vicleniile istoriei, fragilitate din care l-a „salvat” plecarea către Ovid Caledoniu, la 4 aprilie 1992, căci urmașii „experimentelor Pitești II și III”, cum le va spune Paul Goma, deja au respins mâna întinsă a lui Eminescu, declarându-l nul din toate punctele de vedere, deci și pe eminescianul Vintilă Horia, care se vede, acum, din intermundii, alungat într-un nou exil, nu numai din Segarcea lui natală, dar și din agora românească, împiedicându-l să participe la reclădirea României postdecembriste.

Theodor CODREANU

Material prezentat public în august 2017 la o sesiune de comunicări

1 Constantin Micu (Stavilă) a debutat în volum, ca poet,

cu Sosirea lavelor, în 1935. În nr. 1-3 din 1940 al revistei „Meșterul Manole”, Vintilă Horia va publica articolul Elogiu lui Constantin Micu, prin care era „validat” ca membru al grupării revistei: „Poetul de odinioară a devenit eseist și profesor de filozofie la Colegiul unde învățasem amândoi psihologia și logica cu «domnul Nădejde», însă pasiunea de altă dată pentru poezie n’a pierit din sufletul acestui tânăr gânditor care vorbea la ședințele literare de pe vremea liceului, cu glasul lui sonor de megafon amical despre Mihai Eminescu.”

2 Referința la profesorul Raul Teodorescu o face și în interviul acordat Marilenei Rotaru (martie 1990), referință reținută și comentat într-o notă de subsol și de Mihaela Albu și Dan Anghelescu, în *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, Editura AIUS, Craiova, 2015,

p. 120.

3 Vintilă Horia, *Memoriile unui fost Săgetător*, Editura Vremea, București, 2015, p. 73.

4 Vintilă Horia, în *Credință și creație*, ediție îngrijită și prefată de Mircea Popa, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2003, p. 214.

5 Mihaela Albu și Dan Anghelescu, *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, Editura AIUS, Craiova, 2015, pp. 122-128.

6 Vezi antologia publicisticii interbelice, realizată de Mihaela Albu și Dan Anghelescu: *Tinerețea unui „fost Săgetător”*. Vintilă Horia – publicistica interbelică, Editura AIUS, Craiova, 2016, pp. 134-135.

7 Ibidem, p. 135.

8 Vintilă Horia, *Credință și creație*, p. 111.

9 George Munteanu, *Hyperion 1. Viața lui Eminescu*, Editura Minerva, București, 1973.

10 Mihaela Albu și Dan Anghelescu, *Eseistica lui Vintilă Horia...*, pp. 129-130. „Tutela” eminesciană a exilului românesc, chiar și pentru cei din Țară sau din Basarabia, este pregnant formulată de Mircea Eliade în prefața

la Mihai Eminescu, Poezii, volum apărut la Freiburg, 1950: Eminescu este, pentru fiecare din noi, altceva. El ne-a relevat alte zări și ne-a făcut să cunoaștem altfel de lacrimi. El și numai el, ne-a ajutat să înțelegem bătaia inimii. El ne-a luminat înțelesul și bucuria nenorocului de a fi român. Pentru noi, Eminescu nu e numai cel mai mare poet al nostru și cel mai strălucit geniu pe care l-au zămislit pământul, apele și cerul românesc. El este, într-un anumit fel, întruparea însăși a acestui cer și a acestui pământ, cu toate frumusețile, durerile și nădejtile crescute din el. Noi cei de aici, rupți de pământ și de neam, regăsim în tot ce-am lăsat în urmă, de la văzduhul munților noștri și de la melancolia mării noastre, până la cerul nopții românești și teiul înflorit al copilăriei noastre. Recitindu-l pe Eminescu, ne reîntoarcem ca într-un dulce somn, la noi acasă”.

11 Mihaela Albu și Dan Anghelescu, Eseiistica lui Vintilă Horia..., p. 131.

12 Mathias Schepp, „Doar Dumnezeu este mai mare”, în Uwe Klußman, Dietmar Pieper, Domnia țărilor. De la Ivan cel Groaznic la Vladimir Putin, trad. din germană de Valentina Georgescu, Editura Litera, București, 2014, pp. 210-211.

13 M. Eminescu, Opere, X, pp. 73-74.

14 Cf. Mihail Eminescu, Opere complete, cu o prefață și studiu introductiv de A.C. Cuza, Iași, Institutul de Arte Grafice „N.V. Ștefăniu”, 1914. Prefața e de găsit în ediție, studiul însă, deși anunțat pe pagina de gardă, lipsește!

15 A.C. Cuza, Mihail Eminescu ca reprezentant al romantismului, vol. I, II, în colecție, vol. 23-24, Editura SAECULUM I.O., București, 2010.

16 A.C. Cuza, Prefață la Mihail Eminescu, Opere complete, p. IX.

17 Pentru detalierea disjungerii între romantism și raționalism, a se vedea și Theodor Codreanu, A.C. Cuza și romantismul eminescian, în Eminescu „incorect politic”, Editura Scara, București, 2013.

18 Articolul va apărea în „Cuvântul în exil”, nr. 108,

aprilie 1985.

19 Vezi antologia eseisticii postbelice realizată de Mihaela Albu și Dan Anghelescu, *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, Editura AIUS, Craiova, 2015, p. 281.

20 Ilie Bădescu, *Sincronism românesc și cultură critică românească*, 1984; *Timp și cultură*, 1988; *Sociologia eminesciană*, 1994.

21 Constantin Schifirneț, *Civilizație modernă și națiune*. Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, 1996; *Geneza modernă a ideii naționale*, 2001; *Formele fără fond, un brand românesc*, 2007; *Modernitatea tendențială. Reflecții despre evoluția modernă a societății*, 2016.

22 Mihaela Albu și Dan Anghelescu, *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, pp. 281-282.

23 Ibidem, pp. 282-283.

24 Vintilă Horia, *Memoriile...*, p. 72.

25 Vintilă Horia, *Peste o sută de ani, tot Eminescu!*, în „*Stindardul românilor*”, nr. 25-26, 1989.

Mihai-Eminescu.Ro